

АКТУЕЛНА ПИТАЊА
ЛЕКСИКОЛОГИЈЕ И
ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ
СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Радови са научног скупа „Актуелна питања
лексикологије и лексикографије српског језика“,
одржаног у Андрићграду 9. и 10. октобра 2021)

Андрићев институт
Андрићград, 2022

Милена М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

801:811.163.41'373

УТИЦАЈ ДЕФИНИЦИЈЕ И ИСТРАЖИВАЧКЕ И ЛЕКСИКОГРАФСКЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ НА ПРОЦЕНУ ЗАСТУПЉЕНОСТИ ЈЕЗИЧКИХ ФЕНОМЕНА. ПРИМЕР АНТОНИМИЈЕ**

Различити начини утврђивања учесталости појављивања антонима дају контрадикторне податке од тога да постоји свега неколико десетина антонимских парова који се налазе у средишњој зони феномена, до тога да постоји неколико хиљада представника, те да се у писаном језику одраслих говорника антоним појављује у једној од педесет реченица. У раду се стога разматрају фактори који утичу на процену заступљености антонимије у језику, као што су рестриктивност дефиниције, методолошки приступ у истраживању, као и лексикографска методологија бележења датог феномена у речницима. Поред тога указујемо на помоћ знања изворних говорника у процени јављања језичких појава.

Кључне речи: описни речници, речник антонима, асоцијативни тест, корпусна истраживања, учесталост јављања језичких феномена

* mmjakic@gmail.com, Milena.Jakic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору бр. 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Увод.

Предмет овог рада је потрага за начинима процене заступљености језичких феномена на примеру антонимије, као и идентификација фактора који на то могу имати утицаја, а од којих су најважнији дефинисање појма и методологија. Најпре побрајамо различите услове које аутори постављају за постојање антонимије, те њиховим укрштањем долазимо до тога шта би била најужа дефиниција, тј. збирка најрестриктивнијих захтева, коју нисмо на тај начин срели ни код једног аутора, али је разматрамо. Са друге стране, сагледавамо шта све улази у обим и садржај антонимије уколико узмемо у обзир најмање рестриктивне критеријуме. Након тога приказујемо како је антонимија обрађена у описним реченицима, потом у специјалним реченицима посвећеним само антонимији или антонимији и још неком типу лексичког односа. На основу анализе речника представљамо експертско мишљење о антонимији, а потом укратко наводимо начине екстракције антонимије из језичког корпуса, коришћењем формалних карактеристика текста. У последњем делу рада илуструјемо разлике у идентификацији представника антонимије у асоцијативном речнику, поштујући најмање и највише рестриктивне критеријуме, а потом приказујемо на који начин се процена заступљености антонима може испитати на основу знања изворних говорника, помоћу асоцијативних тестова.

1. Различити критеријуми дефинисања појма антонимије

Један од најважнијих фактора који утичу на процену заступљености неког појма јесте дефиниција, а управо је

то поље где међу истраживачима често не постоји консензус о томе шта спада у обим и садржај појма, каткада се ставови о потребним условима исказују експлицитно, понекад имплицитно кроз примере итд. Када је у питању антонимија, разлике се тичу тога којој врсти речи могу припадати представници овог феномена, па неки од аутора тврде да је то однос који се пре свега јавља код придева (Гортан-Премк 2004: 146), док други сматрају да је то одлика и других врста речи (нпр. Турк 2004: 87). Затим налазимо мишљења да је то феномен карактеристичан само за лексеме које означавају неку особину (Гортан-Премк 2004: 146), постоји размимоилажење о томе да ли је неопходно да антоними припадају истој врсти речи (са једне стране би могли бити Лајонс 1977: 277; Палмер 1979: 79; Гортан-Премк 2004: 146; а са друге Фелбаум 1995: 289; Бојева Омелечко и др. 2018: 116), дискусија о томе да ли је у питању однос који се успоставља између појмова (Парадиз и сар. 2009: 418), између самих речи које те појмове означавају (Грос-Милер 1990: 276; Милер-Фелбаум 1991: 210) или између појединих значења датих речи (нпр. између примарних, Драгићевић 1996: 25); морају ли антоними бити различитих корена (Грицкат 1961–1962: 87; Симеон 1969; Барић и сар. 1979: 285; Бошков 1981; Стевановић 1986: 426–427 и 431–433; Грос и сар. 1989; Станојчић–Поповић 1999: 173–174; Клајн 2002: 185–234; Драгићевић 2007: 284; Ристић 2012), да ли је за успостављање датог односа потребан контекст (Марковић 1994: 210, Џоунс и сар. 2012: 2), шта све спада под термин супротност (Кац 1972; Палмер 1979; Лајонс 1977; Кристал 1985, Кристал 1995, Шипка 2006: 56), да ли је за антонимију важна упоредна анализа семантичког материјала (подударње архисеме, међусобна искључивост сема нпр. Драгићевић 1996: 25; Гортан-Премк 2004: 146), може ли реч имати више од једног антонима (Симеон 1969; Мршевић-Радовић 1977: 228–229; Круз

1986: 54–57; Лич 1990: 92; Герерц 1993: 231; Станојчић–Поповић 1999:174; Хлебец 2007: 65) итд.

Када бисмо сакупили најрестриктивније услове за постојање антонимије, најужа дефиниција подразумевала би да су у питању придевски парови који одражавају градубилност, чија су примарна значења супротстављена (или чак сва значења, чиме бисмо број таквих парова свели на минимум), а асоцијативна веза међу њима изузетно јака и позната читавој говорној заједници, што би даље претпостављало да дате речи припадају општем лексичком фонду и да су високофреквентне. Такође, чланови пара не би смели бити творбено повезани, већ засебне лексеме. Најшира дефиниција пак подразумевала би све врсте речи (при чему би антонимски пар могао бити сачињен и од две различите врсте речи), све врсте супротности, укључујући и истокоренске антониме, без обзира на то колико је општој популацији дати пар познат и да ли припада општем лексичком фонду. То би значило да би антонимски парови могли успоставити однос супротности у датом контексту, у било ком од значења (па чак и изузетно ретким значењима), као и то да не би морали бити познати свим говорницима.

Већ из овог описа јасно је да би се у тексту или речнику на основу овако различитих дефиниција одабрали различити скупови антонимских парова и према броју и према саставу.

2. Антонимија у описним речницима

#Описни речници лексичке односе међу речима најчешће не бележе систематски, већ бележе или изразито типичне антонимске парове¹ (нпр. *добар* – *лош*, *топао*

¹ Када је у питању навођење типичних парова антонима, њих најчешће срећемо и у радовима који се баве антонимијом. Уз

– *хладан* и сл.) или антонимију користе као помоћно средство при дефинисању. Тако је на пример Љ. Шарић анализирајући три општа описна речника, хрватског (V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*), енглеског (*Longman Dictionary of the English Language*) и немачког језика (*Deutsches Wörterbuch*) уочила да се у прва два поменута речника јавља низ недоследности при обради, а пре свега у погледу симетричности обраде (нпр. код придева X бележи се антоним Y, али се код придева Y не бележи антоним X) (Шарић 1994). За разлику од тога, у речнику немачког језика број успостављених антонимских односа је мањи, али је доследно спроведен у оба смера, а у уводном делу речника експлицитно се наводи да се антоним успоставља када су аутори сматрали да је важна допуна дефиниције. Ауторка примећује да је употреба антонима честа и код термилошке лексике, али претпостављамо да би се ово могло свести на претходно поменути случај.

К. Вилнерс и К. Парадис квантитативном анализом броја обрађених антонима у речнику енглеског језика за напредне ученике (*Collins COBUILD Advanced Learner's English Dictionary*) утврдиле су да је антоним приписан у свега 1.750 од 110.000 обрађених одредница (Парадис–Вилнерс 2007), што чини свега 1,6% одредница.

Истраживање које је анализирано употребу антонимије у нашим описним речницима показало је да је у РСЈ антоним додељен помоћу формалне ознаке супр. у свега 0,13%, у РМС тај проценат износи 0,2%, а у РСАНУ 0,18% обрађеног лексичког фонда (Јакић 2015; Јакић 2016). Анализа је даље показала да су антоними приписивани не само целој одредници или примарном значењу, већ и секундарним значењима, тј. узимана је у обзир и контек-

недовољно спецификовану дефиницију, мали број типичних парова не помаже у сагледавању обима и садржаја појма антонимије.

стуална антонимија, а у ретким случајевима навођене су антонимске варијанте, тј. у оквиру једног квалификатора приписано је више од једног антонима. Када се погледа који су то конкретни антонимски парови примећује се да је антоним приписан нпр. одредници *брахицефалија*, као и одредници *висок*, али не и одредници *низак*. Дакле, неким од одредница општег лексичког фонда које имају антониме према рестриктивној дефиницији антоним није приписан, док неким одредницама које не би спадале под најужу дефиницију јесте. Детаљна анализа показала је да постоје и друге недоследности при обради, што само потврђује увид да се у описним речницима антонимија не обрађује системски. Ако бисмо пак узели проценат одредница које су добиле антоним у енглеском описном речнику и пропагирали га на фонд који ће бити обрађен у РСАНУ када буде завршен, дошли бисмо до броја од око 8.000 антонима, за разлику од 450 колико је до сада обрађено коришћењем формалне ознаке, тј. квалификатора супр. То је само хипотетичка бројка, будући да нису рађена детаљна истраживања која би одговорила на питање да ли је антонимија хомогено присутна у целом лексичком фонду једног језика (према почетном слову, фреквенцији употребе итд.).

3. Антонимија у специјалним речницима (речницима антонима)

Речници специјализовани за бележење антонимског односа у језику такође приступају антонимији на различит начин, те се тако међусобно разликују према структури лексикографског чланка, начину бележења одредница (једна реч или антонимски пар), њиховом саставу и одабиру, те последично и броју забележених представника.

Тако на пример у руском речнику антонима М. Љвова (1978) постоји 710 антонимских доминанти, тј. одредница које се састоје од антонимских парова (нпр. *правда* – *ложь*, *долгий* – *короткий*), а у оквиру њихових лексикографских чланака наведене су и варијанте основног антонимског пара, било да су са основним паром повезане творбено (нпр. *продлевать* – *сокращать*) или су у питању синонимске (тј. антонимске) варијанте једног или оба члана пара (*правда* – *неправда*, *правда* – *обман*, *истина* – *ложь*, *истина* – *обман* итд.). Будући да су одреднице сачињене од парова, не постоји могућност пропуста везан за симетрију обраде антонима, али речник не улази у питање полисемантичке структуре чланова пара, па није експлицирано о ком типу антонимије се ради (контекстуални, прави итд.). Имплицитно је типичност антонимског пара приказана тиме да ли је пар наведен у насловном делу одреднице, као доминанта, или пак као варијанта унутар поља.

Према сличном принципу устројен је и речник антонима бугарског језика (Пернишка–Василева 1997), с тим што у овом речнику постоји око 1.800 антонимских парова (нпр. *горчив* – *сладък*, *еднообразен*; *монотонен* – *многообразен*, *разнообразен*; *любител* – *професионалист*), а број антонимских варијанти унутар лексикографских чланака је нешто мањи у односу на речник руских антонима.

У монографији која се бави антонимијом хрватског језика Љ. Шарић у прилогу даје индекс 4.160 антонимских парова, при чему сваки од њих сврстава у једну од пет категорија (квалитативни: *агресиван* – *неагресиван*, *ненастрљив*; *анимозност* – *склоност*, *симпатија*; координативни: *данас* – *сутра*, *јучер*; *крај* – *почетак*; комплементарни: *бесмисао* – *смисао*; *горући* – *периферан*; векторни: *амнестија* – *ухићење*; *бдјети* – *спавати*; и конверзивни: *брже* – *полакше*, *спорије*; *господарити* – *бити подложан*),

а такође даје и податак о томе који парови припадају терминолошким системима (нпр. *адресат* – *адресант*, *благосласје* – *какофонија*, *интеграл* – *диференцијал*) (Шарић 2007). Већ и из илустрације помоћу наведених примера антонимских парова видимо да је у овом попису антонимија схваћена доста широко.

Понекад се пак антоними бележе у специјалним речницима који обрађују и неки други лексички однос, као што је на пример случај са енглеским речником синонима и антонима Алана Спунера (1999). У том речнику постоји и подела одредница на значења, те су синоними (без икаквог квалификатора) и антоними (уз квалификатор *Opp.*) приписивани једном од значења, или пак целој одредници. Треба имати у виду да су навођена само значења која имају синониме и антониме, тј. није наведена комплетна полисемантичка структура сваке одреднице. У речнику 2.398 одредница (а 2.558 значења одредница) има приписан антоним (*admission* – 2. *Opp. denial; truthful* – *Opp. dishonest*), док је укупан број одредница знатно већи.² У ређим случајевима, једној одредници приписано је и више од једног квалификатора (150 одредница, нпр. *fair* – 2. *Opp. dark*, 3. *Opp. unjust*, 4. *Opp. unacceptable*), а такође понекад је након квалификатора приписано више од једног антонима (190 значења, нпр. *advanced* – 4. *Opp. backward, basic*). Другим речима, у овом речнику експлицитније се види да су лексикографи узимали у обзир и контекстуалну антонимију, као и антонимске варијанте.

Наводимо и пример два речника који приближно исту пажњу посвећују синонимији и антонимији, што у конкретном случају значи да су свим или готово свим одредницама у речнику приписана оба лексичка односа.

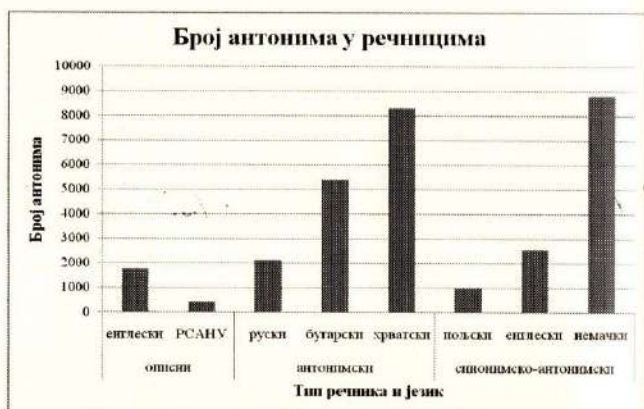
2 У уводном делу речника не наводи се тачан број одредница, али речник има 486 страница и оквирно између 15 и 25 одредница по страници, што даје процену између 7 и 12 хиљада одредница.

Такви су на пример речник пољских (Gajewska, В. и Pawlus, М. 2007) и немачких (Булита–Булита 1985) синонима и антонима. Лексикографски чланак у оба ова речника подељен је замишљеном линијом да два дела, те се на левој страни наводе синоними, а на десној антоними. Наведени представници лексичких односа груписани су према значењима, при чему не постоје појашњења помоћу дефиниција, већ су поједина значења издвојена графички, помоћу засебног знака.

Према наводима Љ. Шарић пољски речник садржи 977 одредница (Шарић 2007: 155–156). Када је у питању немачки речник синонима и антонима, како аутори сами објашњавају у предговору, појам антонимије схваћен је веома широко, па се тако наводе и оне речи које просечном кориснику не падају на памет као антоними одредница. Интересантан је пример којим аутори, у предговору, илуструју овакав приступ. На пример реч **брак** обрађена је тако што се најпре наводе речи које означавају стање мушкарца и жене који „апстинирају“ од брака (нпр. *целибат*), потом речи које се односе на активности изван брака (нпр. *конкубинат*), затим речи које се употребљавају да означе самачки живот (нпр. *невенчаност*, *уседелиштво*), оне које се односе на развод (нпр. *раздвајање*), живот без партнера након његове/њене смрти (нпр. *удовиштво*), области које су браку супротстављене на основу моралних и обичајних норми (нпр. *дивљи брак*, *полигамија*, *бигамија*), а на крају стање пре закључивања брака (нпр. *веридба*). На основу овог примера, видимо да су аутори имали намеру да обраде не само праву већ и контекстуалну антонимију. У овом речнику обрађено је 8.817 одредница. Од тога, само код 14 одредница није наведен ниједан антоним, а у многим лексикографским чланцима наведено је и по више десетина антонима.

Када бисмо упоредили број забележених антонима у поменутом описним и специјалним речницима, приме-

тили бисмо да њихов број прилично варира (в. Сliku 1). Будући да су одреднице у неким од поменутих речника засебне лексеме, а у другима парови лексема, при чему неретко постоје и антонимске варијанте (у руском речнику антонима унутар поља, у бугарском речнику антонима чешће у доминанти поља) како бисмо могли макар угрубо да упоредимо број наведених антонима, број одредница у речницима код којих су наведени парови, помножићемо са три. Такав поступак неће бити сасвим прецизан, јер се понекада наводи већи број варијанти, некада се варијанте не наводе, али имаћемо барем оквирну слику.

Слика 1. Процена броја антонима у различитим језицима, на основу различитих типова речника.

Као што на Сlici 1 видимо, број идентификованих одредница које имају антоним варира између 450 и 8.800. Иако је јасно да до варирања може доћи услед разлике која постоји у самим језицима, ипак претпостављамо да су овде пресудан утицај имале дефиниција и лексикографска методологија. Даља истраживања, са уједначе-

ном методологијом кроз све испитиване језике показала би какве међујезичке разлике постоје. Летимични преглед показао је само неке појединости као што су лексичке празнине у неким језицима, у односу на друге, од којих би неке могле бити системске (нпр. само за неке од следећих руских глаголских парова постоје једночлани српски преводни еквиваленти: *недогружати* – *перегружати*, *недокармливати* – *перекармливати*, *недолетати* – *перелетати*, *недооценивати* – *переоценивати*, *недоплачивати* – *переплачивати*, *недосаливати* – *пересаливати* итд.), а неке насумичне (нпр. придевски пар *зрячий* – *слепой*, где би се други члан пара на српски лако превео придевом *слеп*, али први члан би се лакше превео описно конструкцијом *који види*). Такође, ни у једном од речника које смо користили у овом кратком поређењу не постоји податак о учесталости употребе датих речи, тј. није наведено да ли су то речи општег лексичког фонда.³

4. Претрага антонима у контексту

Један од честих начина процене заступљености антонима у језику је и екстракција антонимских парова из језичких корпуса. Начини екстраховања зависе од циљева истраживања, а заснивају се на неколико принципа. Први подразумева унапред дефинисане антонимске парове, за које се потом извлаче конкорданције у којима се оба члана пара јављају, при чему се дефинише језичка јединица у којој се јављају (реченица, пасус) или ширина контекста (број речи које се могу јавити између чланова пара). На овај начин могуће је утврдити учеста-

³ На пример у српском би се *зрячий* могло превести и са *видети*, али то је пре описни превод, пре него преводни еквивалент, а сам статус руске лексеме био би јаснији када би постојала нека информација о употреби.

лост заједничке употребе антонима у континуираном тексту или спонтаном говору. То је различито у односу на процену заступљености коју је могуће стећи помоћу речника. У првом случају интересује нас којим бројем лексемских парова је антонимија заступљена у језику, тј. који су то све репрезенти датог феномена, док нас у другом интересује колико често се дати репрезенти користе у језику (у корпусној лингвистици ова разлика се означава паром тајп-токен /енг. type-token).

Други тип екстракције врши се такође помоћу компјутерског програма, који анализира учесталост заједничког јављања две речи. Овај начин претраге најчешће је до сада коришћен за екстракцију придевских антонима, и заснован је на налазима да се придеви систематски јављају заједно у контексту искључиво уколико су у блиској семантичкој вези (Цастесон-Кац 1991). Даља истраживања показала су да се антоними јављају у лексички идентичним структурама и то веома често тако што су међусобно надовезани или се налазе у оквиру поновљених предлошких фраза (нпр. *She felt cold and hot [...] at the same time* или *one of low anionic binding capacity and one of high anionic binding capacity*) (Цастесон-Кац 1991: 11). Штавише, поред учесталости заједничког појављивања антонима у контрастивним конструкцијама, која помаже при одређивању типичних/каноничних антонима, број различитих контрастивних конструкција у којима је употребљен дати пар, показује се као још поузданија мера (Доунс и сар. 2007: 141). Са друге стране неантонимске речи које се јављају заједно у истој реченици, нису директно упарене било којим од механизма који би истакао њихово заједничко јављање. То пружа могућност аутоматске анализе текста и добијање података о томе колико често се у текстовима антонимски парови јављају заједно у реченици. Интересантно је нпр. истраживање које показује да у писаном језику

одрасли говорници употребе антонимски пар у једној од 50 реченица (Марфи-Доунс 2008: 403). Са друге стране, једно од истраживања утврдило је да у писаном језику (у питању је амерички енглески) постоји средишња зона антонимије, која обухвата свега 60 антонимских парова, морфолошки неповезаних, сачињених од придева и глагола (Литвин 2015).

5. Антонимија у асоцијативним речницима

Као што је у литератури већ познато и више пута писано, лексички односи постоје и у асоцијативним речницима, добијеним помоћу теста слободних асоцијација, с тим што у том типу речника нису експлицитно обележени. Стога, уколико нас интересује јачина асоцијативне везе за одређени тип односа, неопходно је материјал најпре аотирати, тј. препознати који су то парови антонима наведени у овом типу речника, што подразумева одабир критеријума, односно дефиниције датог типа односа. Ранија истраживања на материјалу српског језика показала су да су антоними веома честа асоцијација и за именичке (Савић-Костић 2008) и за придевске стимулусе (Јакић 2016; Јакић Шимшић 2021). За потребе овог излагања интересује нас колико одабир дефиниције утиче на процену заступљености антонимије у овако добијеној грађи, те ћемо размотрити колико би се антонима могло наћи у *Асоцијативном речнику српскога језика* (Пипер и сар. 2005) када бисмо користили најужу и најширу дефиницију.

Да подсетимо, најужа дефиниција подразумева да у однос антонимије ступају међусобно разнокоренски придеви (дакле оба члана пара припадају истој врсти речи) који одражавају градуабилност, супротстављање значења везано је за њихове примарне реализације, а

асоцијативна веза међу њима је јака. Додатно, речи могу имати само један антоним, осим у случају када постоји његова синонимска варијанта.

На тај начин преостаје релативно мали број парова који може задовољити овако строге критеријуме: *богат – сиромашан* 95,⁴ *велик – мали* 163 (и *мали – велики* 140), *десни – леви* 282 (тј. *леви – десни* 277), *добар – зао* 17, *исти – различит* 63, *јак – слаб* 84, *јефтин – скуп* 143, *лењ – вредан* 97, *леп – ружан* 139 (*ружан – леп* 130), *оштар – туп* 85 (и *туп – оштар* 150), *стар – млад* 139, *светао – таман* 128 и евентуално још понеки пар.

Са друге стране одбацили бисмо све остале врсте речи или барем одреднице које не означавају какву особину (*исток – запад* 409, *испод – изнад* 170, *мало – много* 128 итд.), као и придеве који нису градуабилни (нпр. *бео – црн* 88, *црн – бео* 133), а затим и оне потенцијалне парове који су истокоренски (*моралан – неморални* 58, *срећан – несрећан* 24), који не припадају истој врсти речи (*последњи – први* 181), чије се супротстављање према референтним описним речницима српског језика не заснива на примарним значењима (*нов – стар* 162, *прост – сложен* 60, па чак и *добар – лош* 231, *лош – добар* 98, *висок – низак* 181 и *низак висок* 243, *груб – нежан* 52 итд.) или пак чија асоцијативна веза није довољно јака (имајући у виду да је у АРСЈ учествовало 800 испитаника граница би могла бити испод асоцијативне фреквенције 10, нпр. *шкрт – дарезљив* 8, *штедљив – расипан* 4, *лењ – радан* 6, *лењ – марљив* 7, *исти – другачији* 6, *прост – компликован* 9, *светао – мрачан* 7 итд.).

Најшира дефиниција не само да би укључила све

4 Број иза антонимског пара означава асоцијативну фреквенцију, добијену из Асоцијативног речника српског језика (Пипер и сар. 2005), тј. број испитаника који су навели другу реч у пару као асоцијацију на прву, од укупно 800 испитаника, колико је учествовало у тесту слободних асоцијација.

парове из претходног пасуса, већ и многе друге које карактерише једна или више особина због којих их искључујемо из најуже дефиниције, а чак можда и парове као: *лагати – истина* 27, *логика – нелогично* 3, *моралан – неморал* 6, *лепотан – ружан* 27, *зашуштати – тишина* 8, где је очигледно основа асоцијације била у успостављању супротности.

На крају, треба рећи да се знање изворних говорника најнепосредније огледа у асоцијативном антонимском типу речника, где се од испитаника тражи да наведу антониме за понуђене стимулусе. Илустрације ради, напоменућемо да су испитаници у истраживању у којем им је задато око 400 придевских стимулуса, навели око 8.600 антонима (Јакић Шимшић–Шева, у штампи). Наравно, у овом типу истраживања задавани су само стимулуси чија су значења позната широј популацији, а антонимија је схваћена у широком смислу. Када бисмо у обзир узели само одговоре које је навело барем 3 испитаника број добијених антонима за 400 задатих придева износио би око 1.800.

6. Закључак

Да бисмо испитали једну појаву потребно је знати шта све под ту појаву спада и то или набрајањем свих чланова који би се онда могли изблиза проучавати, или генерисањем правила које омогућава разврставање јединица или унутар датог система или ван њега. Када су у питању језичке појаве, будући да је језик динамички систем, већина појава представља отворене скупове, те најчешће исцрпно побрајање свих представника неке појаве није могуће. Колико год обиман био речник неког језика, он не може записати и обрадити све речи које језичка заједница користи, будући да нове једи-

нице током времена настају, а већ постојеће излазе из употребе. Говорећи о антонимији питамо се да ли је то термин који треба резервисати за ексклузивну групу од неколико десетина лексема или је то универзални принцип, присутан у свим језицима, чија је учесталост веома висока и на нивоу типа (тј. свих парова који би се могли назвати антонимима) и на нивоу токена (тј. учесталости употребе конкретних парова у континуалном говору односно тексту). Користећи било који од начина којим је могуће утврдити заступљеност неке појаве у језику (преглед описних или специјалних речника, претрага корпуса), подаци о антонимији су веома контрадикторни, те се процене крећу од неколико десетина или стотина, до неколико хиљада јединица. Јасно је да уколико сваку супротност не назовемо антонимијом, да заправо говоримо о континууму сличних појава, од којих један њен део заслужује привилегован статус, који би се издвојио посебним термином. Са друге стране, када приступимо језичком знању изворних говорника, примећујемо да они као супротност наводе читав континуум.

Такође, намеће се питање значаја заступљености неког језичког феномена за даљи ток истраживања. Да ли чешће језичке појаве заслужују првенство у изучавању, тј. уврштавање у планове будућих језичких истраживања? Иако на ово питање није лако одговорити, о њему вреди размислити.

За сада можемо само рећи да антонимија или пак исказивање супротности спада међу прилично значајне појаве и да свакако заслужује детаљнија истраживања, укључујући и истраживања заснована на упоређивању материјала из различитих језика. Оваква истраживања могла би нам рећи нешто не само о природи датог феномена, него и о нашем начину поимања света, будући да потенцијални број антонима / исказаних супротности у језику сугерише да свет разумемо кроз његову поларизацију.

ЛИТЕРАТУРА

- Барић и сар. 1979: Е. Барић, М. Лончарић, Д. Малић, С. Павешић, М. Пети, В. Зећевић, М. Зника, *Привучна граматика хрватскога књижевног језика*, Загреб: Школска књига.
- Бојева Омелечко и др. 2018: N. B. Boeva-Omelechko, M. R. Zheltukhina, O. P. Ryabko, G. G. Matveeva, E. V. Murugova and I. A. Zyubina, Unusual Antonyms: Inter-Part-Of Speech Interaction in English Fictional Discourse, Space and Culture, India, 6 (4), 112–121.
- Бошков 1981: Д. Бошков, Придевска негација префиксима (не-, а-, дис-, без-), *Наш језик*, XXV/1–2, 63–67.
- Bulitta–Bulitta 1985: E. Bulitta und H. Bulitta, *Wörterbuch der Synonyme und Antonyme*, Frankfurt am Mein: Wolfgang Krüger Verlag.
- Геџеџ 1993: D. Geeraerts, Vagueness's puzzles, polysemy's vagaries, *Cognitive Linguistics*, 4(3), 223–272.
- Гортан-Премк 2004: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Грицкат 1961–1962: Ирена Грицкат, О антонимији, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, IV–V, 87–90.
- Грос–Милер 1990: D. Gross and K.J. Miller, Adjectives in WordNet, *International Journal of Lexicography*, 3(1), 265–277.
- Драгићевић 1996: Р. Драгићевић, О правим именичким и придевским антонимима, *Јужнословенски филолог*, LI, Београд, 25–39.
- Драгићевић 2007: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Јакић 2015: М. Јакић, Формално означавање антонимије у Речнику САНУ, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVIII/1, 155–178.
- Јакић 2016: М. Јакић, *Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему*, докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету у Београду, 5. јула 2016. године.
- Јакић Шимшић 2021: М. Јакић Шимшић, Асоцијативни односи

- придева у тесту слободних вербалних асоцијација српског језика, *Јужнословенски филолог*, LXXVII/2, Београд, 185–200.
- Јакић Шимшић–Шева, у штампи: М. Јакић Шимшић и Н. Шева, Методолошки аспекти израде асоцијативног речника придевских антонима и супротности српског језика, у: С. Ристић, И. Лазић-Коњик, Н. Ивановић (ур.), *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Кац 1972: J. J. Katz, *Semantic theory*, New York: Harper & Row.
- Клајн 2002: И. Клајн, *Прилози граматици српског језика I, Творба речи у савременом српском језику, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Матица српска, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Кристал 1985: D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Nolit.
- Кристал 1995: D. Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, Beograd: Nolit.
- Круз 1986: D. A. Cruse, *Lexical Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лич 1990: G. N. Leech, *Semantics: The study of meaning*, Penguin Books.
- Лажонс 1977: J. Lyons, *Semantics, Volume I*, Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Литвин 2015: O. L. Lytvyn, Central zone of the field of antonyms in the English language, *Science and education a new dimension: Philology*, III(12), 60, Budapest: Society for cultural and scientific progress in Central and Eastern Europe, 7–10.
- Љвов 1978: М. Р. Љвов, *Словарь антонимов русского языка*, Москва: Русский язык.
- Марковић 1994: Р. Марковић, О неправим антонимима на материјалу Вукових пословица, *Јужнословенски филолог*, 50, 209–218.
- Марфи–Џоунс 2008: M. L. Murphy and S. Jones, Antonyms in children's and child-directed speech, *First language*, 28(4), 403–430.

- Милер–Фелбаум 1991: G. A. Miller and C. Fellbaum, Semantic Networks of English, *Cognition*, 41, 197–229.
- Мршевић–Радовић: Драгана Мршевић–Радовић, Глаголи супротног значења, *Књижевност и језик*, 2–3, 226–237.
- Парадиз–Вилнерс 2007: C. Paradis and C. Willners, Antonyms in dictionary entries: methodological aspects, *Studia Linguistica*, 61(3), 261–277.
- Парадиз и сар. 2009: C. Paradis, C. Willners and S. Jones, Good and bad opposites. Using textual and experimental techniques to measure antonym canonicity, *The mental lexicon*, 4(3), 380–429.
- Палмер 1979: F. R. Palmer, *Semantics. A New Outline*, Cambridge–London–New York–Melbourne: Cambridge University Press.
- Пернишка–Василева 1997: Емилија Пернишка и Стефка Василева, *Речник на антонимите в българския език*, Софија: Петър Берон.
- Пипер и сар. 2005: Предраг Пипер, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српског језика* (I део; од стимулуса ка реакцији), Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет у Београду.
- Ристић 2012: Стана Ристић, *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Савић–Костић 2008: I. Savić i A. Kostić, Proporcije kategorija asocijata i struktura semantičke memorije, *Psihologija*, 41(1), 103–120.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Спунер 1999: A. Spooner, *A Dictionary of Synonyms and Antonyms*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Стевановић 1986: Михајло Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнојезичка норма)*, књига I, Фонетика, Морфологија, Београд: Научна књига.
- Станојчић–Поповић 1999: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Грамматика српског језика за I, II, III, IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Турк 2004: M. Turk, Neka odstupanja u antonimskoj simetriji u hrvatskom jeziku, *Fluminensia* 16/1–2, 87–94.

- Фелбаум 1995: C. Fellbaum, Co-Occurrence and Antonymy, *International Journal of Lexicography*, 8(4), 281–303.
- Хлебец 2007: В. Hlebec, *English semantics*, Beograd: Čigoja štampa.
- Џоунс и сар. 2007: S. Jones, C. Paradis, M. L. Murphy and C. Willners, Googling for 'Opposites': A Web-based Study of Antonym Cañonicity, *Corpora*, 2(2), 129–154.
- Џоунс и сар. 2012: S. Jones, M.L. Murphy, C. Paradis and C. Willners, *Antonyms in English: construals, constructions and canonicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Џастесон–Кац 1991: J.S. Justeson and S.M. Katz, Co-occurrences of Antonymous Adjectives and Their Contexts, *Computational Linguistics*, 17(1), 1–19.
- Шарић 1994: Lj. Šarić, Antonimija u strukturi jednojezičnih rječnika, *Filologija*, 22–23, 269–274.
- Шарић 2007: Lj. Šarić, *Antonimija u hrvatskome jeziku: Semantički, tvorbeni i sintaktički opis*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Шипка 2006: D. Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad: Matica srpska.

Milena M. Jakić Šimšić

THE INFLUENCE OF THE DEFINITION AND
RESEARCH AND LEXICOGRAPHIC METHODOLOGY
ON THE ASSESSMENT OF THE REPRESENTATION
OF LINGUISTIC PHENOMENA. THE EXAMPLE OF
ANTONYMY

Summary

Different ways of determining the frequency of antonyms give contradictory data, from the fact that there are only a few dozen antonym pairs in the central zone of the phenomenon, to the fact that there are several thousand representatives, and that in the written language of adult speakers the antonym appears in one of

fifty sentences. Therefore, the paper discusses the factors influencing the assessment of the presence of antonyms in language, such as restrictiveness of definition, methodological approach in research, as well as lexicographic methodology for recording a given phenomenon in dictionaries. In addition, we point out the help of the knowledge of native speakers in assessing the occurrence of linguistic phenomena.

Key words: descriptive dictionaries, dictionary of antonyms, associative test, corpus research, frequency of language phenomena